

SERIE DE AUTOR

Maratonul învingșilor

(Addenda la o nuvelă de Kafka)

roman

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Prefață de Mircea Mihăieș

GABRIEL
CHIFU

Editura Cartea Românească este o marcă a Uniunii Scriitorilor din România, administrată de Grupul Editorial ART.

© Grupul Editorial ART, 2021, pentru prezenta ediție

Actuala ediție, revăzută și adăugită, reprezintă forma definitivă a romanului *Maratonul învinșilor* (*Addenda la o nuvelă de Kafka*), publicat în anul 1997, la Editura Cartea Românească, și distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

Coordonator colecție: Călin Vlasie

Redactor: Mihók Tamás

Corector: Ecaterina Ionescu

Tehnoredactor: Carmen Rădulescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHIFU, GABRIEL

Maratonul învinșilor / Gabriel Chifu ; pref. de Mircea Mihăieș. -
București : Cartea Românească, 2021

ISBN 978-973-23-3379-2

I. Mihăieș, Mircea (pref.)

821.135.1

Motto:

26. Și ucenicii văzându-L umblând pe mare, s-au înspăimântat și au zis „Ești o nălucă!” și de frică au țipat.

27. Dar Iisus le-a zis îndată: „Îndrăzniți, Eu sunt; nu vă temeți!”

28. „Doamne”, i-a răspuns Petru, „dacă ești Tu, poruncește-mi să vin la Tine pe ape.”

29. „Vino!” i-a zis Iisus. Și Petru s-a coborât din corabie și a mers pe ape ca să ajungă la Iisus.

30. Dar când a văzut că vântul era puternic, s-a temut; și, fiindcă începea să se scufunde, a strigat, zicând: „Doamne, scapă-mă!”

31. Îndată, Iisus a întins mâna, l-a apucat și a zis: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?”

(Sfânta Evanghelie după Matei, 14)

În interval - Prefață -

Condiția umană, una din temele importante ale creației lui Gabriel Chifu, a ocupat un loc de prim-plan în romanul *În drum spre Ikaría*, apărut în 2019. Atunci era vorba de o comunitate închisă, aflată sub un puternic val de presiuni morale, sociale și psihologice. Narațiunea mitico-simbolică dădea consistență atât dramelor individuale, cât și pierderii identității unui spațiu social în ansamblul său. Dar problematica fusese anunțată cu peste douăzeci de ani înainte, în *Maratonul învinșilor*, într-o formulă diferită. Dacă în 2019, regimul parabolic al întâmplărilor ocupa avanscena unui discurs, finalmente, poetic și filozofic, în 1997 ne aflăm în fața unei fresce social-politice în care destinul uman e analizat pe dimensiunea sa gregară, defensivă, decăzută, lipsită de măreție. E lumea „puțin credincioșilor“, a celor care „se îndoiesc“, așa cum anticipează un citat din Evanghelia după Matei. Într-un cuvânt, aventura macabră a comunismului și a postcomunismului, din care sacralitatea a fost evacuată cu violență.

Lectura cărții nu poate ignora subtitlul dat de autor, *Addenda la o nuvelă de Kafka*. Acesta constituie o importantă sugestie de analiză, ce conferă cadrul exterior al evenimentelor, lăsându-și puternic amprenta pe derularea narațiunii. Dincolo de ambianța coșmarească – ne aflăm în ultimii ani ai *coloniei penitenciare* ceaușiste și în primii de după prăbușirea utopiei *fericirii obligatorii* –, personajele își construiesc propriile teritorii mentale, debili colaci de salvare pe un ocean furibund. Finalmente, vor fi înghițiți de ape, învinși de slăbiciunile de caracter, de insuportabila presiune socială și de ceea ce s-a numit *viclenia istoriei*. Protagonisții vor rămâne, aproape toți, în viață, dar vor fi *oameni aproximativi*, un fel de morți-vii într-un

subcontinent în derivă, cinic, vulgar și lipsit de dimensiune metafizică.

Cu toate acestea, la nivelul scrierii romanului, metafizicul joacă un rol crucial. El acționează asemeni unei forțe ordonatoare care dă coerență unor destine ce par să se fărâmițeze la nesfârșit. Aproape fără excepție, personajele lui Gabriel Chifu sunt oameni lipsiți de voință, prizonieri ai unui mecanism implacabil, victime ale căpcăunilor ideologici care populează orice experiment politic totalitar. Ceea ce le rămâne – după ce au pierdut totul și s-au pierdut pe sine – e o stranie capacitate de a-și povesti drama și de a rememora etapele tragediei în care au fost târâți cu forța. Ochiul e singurul organ rămas intact și prin el percepem monstruozițea mediului ambient și absurdul strivitor din care personajele nu au nicio șansă de scăpare. Prezență obsesivă, *colonia penitenciară* și, la rigoare, *ospiciul* participă activ la tragedia personajelor: spectacolul la care asistăm e, de fapt, o operațiune de dezintegrare și anulare a conștiinței umane. Astfel de lugubre specialități sunt apanajul regimurilor extremiste, conducând la enclavizarea conștiințelor în vremuri de restrîște istorică.

Protagonistul cărții, Andrei Demetrian, e un personaj care ilustrează, până la un punct, o categorie fără o reprezentare socială clară în narativa comunistă: intelectualul. Prima lui imagine, intrarea în scenă, stă sub dubla, turburea fascinație a cărții și a femeii. De-a lungul romanului, aceste două filoane vor merge în paralel, fiind determinante pentru stabilirea profilului său moral: aventura textuală e dublată de aventura sexuală. Lecturile lui încep cu *Colonia penitenciară*, macabra povestire a lui Kafka, și se încheie cu *Omului fără însușiri* al lui Robert Musil. Ambele sunt definatorii pentru tribulațiile sale, de la prizonierat social și moral la pierderea dramatică a identității. Parcursul îi e astfel jalonat încât soarta să-i fie puternic marcată de o a treia carte, un manuscris al celui care avea să-i devină socru, profesorul Scărlătescu, fost membru al Partidului Național Țărănist. Identitatea dintre literatură și viață va fi

Prefață

subliniată de mai multe ori pe parcursul romanului – deși ea nu e neapărat în avantajul protagonistului.

Înșușirea de căpătâi a lui Demetrian e *luciditatea*. Un fel de conștiință de sine perplexă, născută din înstrăinarea de propria ființă și apartenență. Lipsit de iluzii, autocritic și complexat, el e mai degrabă un ecorșeu decât o creatură umană. Mecanismele de protecție nu mai funcționează și doar un destin clement, deși meschin, îl scapă din nenumăratele capcane care i-au fost întinse. Într-una din primele descrieri pe care și le face, se vede drept un amestec între „omul lui Kafka“ și „omul lui Cehov“ – acesta din urmă fiind „acel mic funcționar sufocat de obediență, care moare la gândul că l-a deranjat, tușind, pe șeful său“. Se găsesc însă și argumente pentru a-l plasa în linia *inocenților* absoluți ai lui Dostoievski, a „idiotilor“ complet lipsiți de apărare în fața violențelor istoriei. Dar drumul lui Demetrian nu va sfârși, ca la marele scriitor rus, în sfințenie, ci în coborârea, treaptă cu treaptă, în interstițiile Infernului.

Prin neînțetata, scormonitoarea lui autoanaliză, Demetrian devine *arpentorul* (personaj din Kafka și el) unei societăți absurde, în care valorile au fost răsturnate, iar pilonii de rezistență morală sunt înlocuiți cu gesticulațiile obscene ale unei umanități lipsite de scrupule: cel mai tare îl umilește pe cel slab și ticălosul îl învinge întotdeauna pe cel care crede în virtuți. Cu toate acestea, personajele din *Maratonul învinșilor* au găsit secretul supraviețuirii: el constă în adaptarea la mediu, oricât ar fi de abject sau degradant. Antologice sunt scenele în care eroii pornesc în expedițiile aproape mitologice de găsimă a hranei. Ele refac dimensiunea fundamentală, ritualică, a omului primitiv pornit să vâneze ori să pescuiască. Același sentiment al urgenței, al irepresibilului e detectabil în felul în care își satisfac instinctele primare, în primul rând pe cele sexuale. Din acest punct de vedere, nu există diferențe între stăpâni și sclavi, între prim-secretarul de județ și umilia săi supuși.

Buni sau răi, de-a valma, protagoniștii străbat cu o stranie încăpățănare un deșert populat cu spaime și disperări. Nimeni nu se află la adăpost în acest carusel carnasier, în care demența ideologică a propus o sinistă scară a nedreptăților de care, fiecare la nivelul său, se agață cu disperare. Supraviețuiesc doar pentru a mai da o șansă Răului de a-i atrage în jocul macabru numit viață – o simplă secvență dintr-un etern ciclu exterminator. Suferința, declasarea, pierderea reperelor etice sunt prețul pentru a supraviețui. În mod simbolic, singurul personaj care moare e cel necontaminat de otrava ideologiei, Virgil Puntea, un mesager al normalității și al decenței într-un peisaj dominat de vulgaritate, fariseism și cruzime. Puntea reprezintă o amenințare la adresa *coloniei penitenciare*: el posedă antidotul intelectual și moral la boala letală a comunismului și a postcomunismului. De aceea, trebuie să moară. Simbolistica numelui său e tragică: legăturile, *punțile* cu universul normalității au fost tăiate. Ceea ce înseamnă că *maratonul* (adică viața) la care participă personajele e unul trucat, cu un deznodământ cunoscut dinainte.

Virgil Puntea vine din lumea veche, distrusă de comunism, în care codul onoarei governa cele mai mici gesturi. Spiritual, el aparține unui spațiu exterior, cel al Greciei, în care s-a constituit modelul perfecțiunii umane. Apropierea de el a lui Demetrian – și, până la un punct, identificarea cu el – se datorează rolului simbolic pe care-l îndeplinește: cel de mentor și de reprezentant al polului etic și estetic care-l fascinează, *grecitatea*. În acea oază, a Sudului în care frumusețea și curățenia morală palpită irezistibil, partea nobilă a personajului renaște, furnizându-i combustia psihică și morală de a rezista după întoarcerea în eternitatea *coloniei*. De altfel, singura lui poveste de dragoste în care atinge sublimul e aceea, neconsumată, cu Elena, frumoasa grecoaică întâlnită în excursia care echivalează cu depășirea limitelor universului strâmb în care e condamnat să trăiască. Celelalte secvențe erotice, cu Natalia, femeia care l-a inițiat, ba chiar și aceea cu Delia, care avea să-i devină

Prefață

soție (pentru a nu menționa și acuplarea pur animalică, pe o bancă din parc, cu o fată necunoscută), sunt maculate fie de rutină, fie de perversitate, de duplicitarism și trădare.

Romanul e alcătuit din suprapunerea câtorva voci narative pe care le auzim distinct, „captate în direct“. Pe lângă Andrei Demetrian, ne vorbesc, pe rând, câțiva dintre protagoniștii întâlniți pe parcursul lungii traversări a *coloniei penitenciare*. Victor Luca, prietenul și colegul său din redacția unei reviste culturale de provincie, propune un model de salvare prin evadarea din cercul infectat al „omului nou“. El optează pentru o soluție de tip romantic: întoarcerea în satul natal, reînvățarea alfabetului existenței simple și uitarea experiențelor demonice ale societății dezlănțuite. Luca e un intelectual cu lecturi solide de politologie și filozofie, dar ele nu îi sunt de folos în efortul de a se reinventa. Mai puternică decât colonia penitenciară e otrava pe care aceasta o strecurase deja în sângele celor care au trecut prin ea.

Auzindu-i pe Natalia, pe Delia, pe Virgil Puntea și pe interlopul Firea Șase Degete, dobândim acces la particularitățile psihologice ale personajelor, dar completăm și liniile absente din portretul lui Andrei Demetrian. Contrastând cu instanțele omnisciente ale literaturii psihologice, multe dintre întâmplările care marchează destinul lui Demetrian îi vor rămâne necunoscute. Identificăm aici o admirabilă subtilitate în construirea eroului: expresivitatea lui literară crește (și, odată cu ea, simpatia și compasiunea cititorului) odată cu încercările prin care îi e sortit să treacă. Spre deosebire de lector, eroul nu are acces la toate informațiile și explicațiile care i-au determinat, finalmente, destinul. Întrebarea definitorie – „care e adevărul meu?“ – nu va primi răspuns, pentru că, într-un fel obscur și alienant, îi este refuzată cunoașterea deplină. De aceea, Demetrian trăiește în salturi, între un gol existențial și altul – așa cum o fac și celelalte personaje.

Maratonul învinșilor e un tratat de demonologie modernă. Ca într-un „experiment Pitești“ întins la nivelul unei întregi

țări, victimele sunt și călăi. Ei poartă cu sine blestemul de a perpetua un sistem care i-a distrus pe ei înainte de a-i transforma în instrumente ale exterminării. Nu există învingători și învinși, ci grade diverse ale degradării omenescului, prăpăstii care nu comunică între ele. Prizonieră a *coloniei penitenciare* e, în primul rând, mintea personajelor. Tulburarea psihică îi împiedică să vadă diferența dintre bine și rău. Iar atunci când, în dureroase eforturi de luciditate, o percep, ea nu diminuează, ci amplifică neputința de a se sustrage scenariului infernal, produs de mințile bolnave de cinism ale ideologilor. Printr-un paradox nemilos, străfulgerările de lumină nu fac decât să sporească bezna.

Romanul e gândit într-o tehnică a intervalului, în care intermitența sentimentelor și a gândurilor determină acțiunea, deși, pe de altă parte (sau tocmai de aceea), aceasta se dovedește incapabilă să umple hăul rămas prin eliminarea brutală a rațiunii și a grăuntelui de umanitate. Gabriel Chifu este un autor cerebral, un arhitect care desenează cu extremă minuție spațiul mental pe care îl investighează. Eroii săi sunt, aproape fără excepție, purtătorii unor idei morale sau politice de care nu sunt conștienți și care, în mod evident, le transcend condiția. Dar asta nu înseamnă că mesajul lor se pierde. Într-un fel insinuat, ocolitor, prin tribulațiile lor se ajunge la originea tragediei: *desființarea intimității*, expunerea nemiloasă la intemperiiile unui ev atroce a unor existențe cărora le-a fost maculată identitatea și, odată cu aceasta, li s-a anulat șansa mântuirii.

Așa se explică faptul că, exceptând măruntele succese profesionale, nu există o diferență majoră între felul în care protagoniștii s-au comportat sub comunism și cel în care evoluează într-o lume liberă. Explicația, pe cât de simplă, pe atât de dramatică, e că în adâncul ființei lor a triumfat modelul opresiv. Mai mult decât atât, l-au acceptat și l-au amplificat, devenind gardienii propriei *colonii penitenciare*. Eliberarea nu mai e posibilă pentru că universul s-a populat cu prea multe victime care nu fac decât să imite comportamentul deviant al

Prefață

călăilor. Excelente sunt portretele *en miettes* ale șefului de redacție Stelian Grindeanu sau ale demonului meschin Șotropa, unealtă a sistemului represiv, dar și devorator. Șotropa lucrează pentru *sistem*, dar și din plăcerea proprie, din contemplarea stărilor de disconfort psihic pe care le provoacă și din care-și hrănește ura și resentimentul.

În ciuda aparentei liniarități – suntem martorii unor prefaceri (sau mai bine zis decăderi) istorice și psihologice întinse pe durata unui sfert de veac –, narațiunea are valențele unui roman polifonic. El nu poate fi redus la un singur palier și la o singură interpretare, fiind construit în tehnica borgesiană a căilor care se bifurcă pentru a se întâlni la un nivel superior al evoluției (sau mai degrabă al degradării) mentale. Între timp, experiența neantului a fost asimilată și transformată în concluzii pesimiste despre destinul omului și despre șansele sale de salvare într-o lume demonizată.

Pe măsură ce lectura înaintează, procesele se accelerează, conducând la soluții pe cât de dramatice, pe atât de incerte – marcate prin propunerea unei încheieri alternative ale romanului. Nu e vorba aici despre o indecizie auctorială. Dimpotrivă, e formula prin care nenorocul istoric își oferă luxul feroce de a reveni, neobosit, în locurile pe care le-a pustiit deja, într-un ciclu al eternei reîntoarceri a tragediei. Felul în care Gabriel Chifu controlează mecanismele terifiantului îl plasează în seria scurtă a autorilor esențiali pentru înțelegerea Răului. El e exprimat prin „cuvintele care măsluiesc totul” – embleme ale vremurilor copleșite de inumanitate și frică.

Mircea Mihăieș

I

Andrei Demetrian

1

Am citit *Colonia penitenciară* când treceam dintr-a zecea într-a unsprezecea. În vacanța mare. Eram îndrăgostit pe atunci. Prima dată îndrăgostit cu adevărat, ca un bărbat. Cel puțin așa îmi plăcea să cred. Fata, o chema Natalia, venise de undeva din Moldova să-și petreacă vara la o mătușă și... arăta grozav. Eram hipnotizat de aventura dublă în care plonjasem. Nici nu știu ce mă impresiona mai tare. Sau trupul fetei sau inițierea literară pe care o încercam. Oricum, mi-amintesc că eram pătruns de senzaționalul acelor ore, acelor zile. Mi se părea că mă deosebesc de toată lumea, prin șansă, și că nimic nu se compară cu ce mi se întâmplă mie. Pe colegii mei îi priveam cu un sentiment amestecat, de milă și de bunăvoință superioară – îi găseam copilăroși pe cei mai mulți, iar pe unii doar niște biete ființe șterse, condamnate la o existență anostă.

Citiseam câteva dintre romanele lui Dostoievski, teatrul lui Eugen Ionescu și al lui Camus, ba chiar parcursesem, cu creionul în mână, și *Mitul lui Sisif*, așa că, literar, nu mă lua pe nepregătite întâlnirea cu proza lui Kafka. M-au dat gata mai cu seamă *Metamorfoza* și *Colonia penitenciară*. Dar amândouă mi se păreau atât de străine de viața senină pe care o dusesem eu până atunci (erau anii '70, la început), încât, la sfârșit, țin minte perfect, am pus cartea pe noptieră și am rămas dus pe gânduri, întrebându-mă ce experiență teribilă, terifiantă trebuie să aibă un scriitor pentru ca să imagineze universul astfel, cu

oameni-gândaci și ca pe o colonie penitenciară. Mi-am zis că niciodată n-am să fiu capabil să scriu așa ceva, fiindcă ficțiunea literară este o prelungire a ceea ce trăim, o întrepătrundere cu aceasta, iar lumea mea blândă, provincială și vegetală, cu o câmpie nesfârșită, cu ploi, cu ierburi, cu asfințituri liniștite și cu adierea vântului n-are cum să provoace o asemenea proză. Am adormit destul de târziu cu explicitul regret că nu am acces la niveluri atât de stranii, de cumplite ale existenței, din care iese o literatură așa de răscolitoare.

Am dormit tun, fără coșmaruri. A doua zi m-a trezit telefonul. Părinții mei plecaseră la slujbă, eram singur în casă, telefonul a sunat îndelung. „Alo, da...” Era Natalia, prietena mea. Mi-a propus să ne vedem. Am stabilit peste o jumătate de oră, la intrarea în parc. Ea a zis peste o oră, dar eu i-am cerut o jumătate de oră, mi-era foarte dor de ea. Am făcut un duș, mi-am tras repede pe mine o bluză și o pereche de pantaloni, am înfulecat o felie de pâine cu unt, am băut o cană cu lapte, m-am spălat pe dinți (de când mă vedeam cu ea și ne sărutam, nu uitam niciodată să mă spăl pe dinți...) și apoi, în zece minute (căci în orașelul nostru toate distanțele sunt scurte), am fost la locul întâlnirii. Am sosit primul. Curând a apărut și ea. Am pornit pe alei, spre ținta noastră ascunsă. Undeva, la marginea parcului, aproape de malul apei năpădit de iarbă și de buruieni, se găsea o cazemată de beton, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Prima oară am coborât cu teamă: dacă sunt șerpi? Pe urmă mi-am zis că se cuvine să-mi iau inima-n dinți... Cazemata devenise un fel de casă a noastră. Stăteam acolo ceasuri întregi, uitând de lume și explorând fiecare trupul celuilalt, din ce în ce mai îndrăzneț. Eu eram timid și nepriceput. Dar ea avea răbdare cu mine. M-ajuta. Tot așa și acum: m-am încurcat în nasturii de la bluza ei. Eram furios pe mine, propria stângăcie mă scotea din sărite și mă făcea și mai neîndemânatic. Ea mi-a oprit mâna, m-a mângâiat pe obraz (ardeam, cred că eram roșu ca racul de emoție) și zâmbind și-a lepădat bluza, a pus-o jos, s-a așezat pe ea, apoi m-a ajutat și pe

mine să-mi dezbrac cămașa, ne-am lipit unul de altul, eu ardeam, ea era răcoroasă, îi auzeam inima bătând... Singur m-aș fi poticnit, însă a fost bine, extraordinar de bine și a mers de la sine, a mers ușor cu ajutorul ei, mi-a arătat calea zâmbind, liniștită. Era prima oară pentru mine și, bănuiam eu, și pentru ea, dar ea s-a dovedit mai coaptă decât mine. Așa sunt fetele, în comparație cu băieții de aceeași vârstă.

2

Nu e greu s-o rupi cu cineva. Dovadă stă legătura mea cu Natalia. A trecut vacanța, Natalia a plecat. Ne-am despărțit copleșiți de amărăciune. Cum o să putem trăi noi de-acum înainte departe unul de altul? Nu-mi imaginam viața fără ea. La început, ne-am scris epistole lungi și înflăcărâte. Treptat, focul s-a stins și a devenit gheață, ca-n jocul acela, scrisorile s-au rărit până când am întrerupt corespondența. După nicio jumătate de an, respiram ușurat: terminasem cu Natalia, scăpasem de o supărătoare povară, ce tâmpenie aș fi făcut să mă căsătoresc cu ea după ce voi fi împlinit optsprezece ani, așa cum hotărâserăm noi atunci, vara. Dacă sunt cinstit cu mine însumi, trebuie să recunosc că încă din prima clipă, când eram mort după ea, se înfiripa în mine gândul s-o părăsesc. Pe de o parte, eram îndrăgostit nebunește de ea și, pe de altă parte, îi găseam mereu defecte pe care nu i le mărturiseam și mă gândeam că nu suntem potriviți, că ar trebui să ne despărțim, că n-am ce să caut lângă ea, este o străină. Această dublă măsură a minții mele, pe care a pus-o în evidență prima mea poveste de dragoste, arăta, dacă aș fi avut ochi să văd, că ceva nu e în regulă cu mine și că, în orice caz, nu sunt nici pe departe un inocent, cum mă calificam eu narcisiac și prea îngăduitor cu mine însumi. Era vorba, în fond, de o scindare înlăuntrul meu în stare să facă din mine, în timp, un culpabil, un sfâșiat și să mă pregătească pentru lumea lui Kafka. De fapt, mi-am zis eu atunci sentențios, lumea lui Kafka